

práce sousedních států aspoň nějakého příměří. Poslední návrhy byly přijaty v mimořádném zasedání S. N. dne 23. listopadu podle zprávy výboru Osuského, náklonnost přizpůsobiti se mírovým návrhům je však v Jižní Americe závislá na vyhlídkách boje, a Paraguay tudíž, spoléhaje na vytrvalost svého válečného štěstí, staví se nepřístupnou.

Dr. R. Procházka.

LITERATURA.

Dr. LADISLAV FR. DVOŘÁK: ZEMĚDĚLSKÝ ÚVĚR PROVOZOVACÍ. Kampelíkova knihovna. Sbíрка drobných družstevních spisů. Nákladem Kampelíkova Fondu. V Praze 1925. Stran 52 za 2 Kč.

TÝŽ: HOSPODÁŘSKÝ A FINANČNÍ VÝVOJ DNEŠKA A NAŠE ZEMĚDĚLSTVÍ. Kampelíkova knihovna. Sv. 7. Nákladem Kampelíkova Fondu. V Praze 1927. Stran 91, cena neuvedena.

TÝŽ: ZKOUMÁNÍ O NĚKTERÝCH PŘÍČINÁCH ZEMĚDĚLSKÉ KRISE. Zvláštní otisk z publikace „Organisační a svépomocné prostředky zemědělce při řešení zemědělské krise“, vydané Československou Akademií Zemědělskou v Praze. Stran 16.

TÝŽ: PODNIKÁNÍ SVĚPOMOCNÉ. DRUŽSTEVNICTVÍ. Zvláštní otisk z Československé Vlastivědy. Díl VI. Práce. V Praze 1930. Stran 52.

TÝŽ: LA COOPÉRATION AGRICOL TCHÉCOSLOVAQUE. Union Centrale des Coopératives Agricoles. Praha 1931. Stran 74. Cena neuvedena.

TÝŽ: VYSLEDKY PRACE NĚKTERÝCH SKUPIN HOSPODÁŘSKÝCH DRUŽSTEV. Kampelíkova knihovna. Sv. 9. Nákladem Kampelíkova Fondu. V Praze 1931. Stran 62. Cena neuvedena.

TÝŽ: NĚKTERÉ PROBLÉMY ZEMĚDĚLSKÉHO ÚVĚRU PROVOZOVACÍHO. Zvláštní otisk z „Pocty Horáckovy“. („Sborník věd právních a státních“, Ročník XXXII. Sešit 3—4). V Praze 1932. Stran 79.

TÝŽ: ZEMĚDĚLSKÉ DRUŽSTEVNICTVÍ V REPUBLICĚ ČSL. Masarykova Akademie Práce. Spisů odborných č. 43. Zemědělské encyklopedie seš. XII. Nákladem Masarykovy Akademie Práce. V Praze 1934. Stran 55. Cena 12 Kč.

V bohaté literární činnosti dra Ladislava Františka Dvořáka, generálního ředitele Ústřední jednoty hospodářských družstev v Praze, možno rozlišovati dvojí směr: historicko-informativní a praktický; jde-li při prvním o pokud možno přesnou historii družstevního hnutí v Československu od jeho počátků až do dnešního dne, o zhodnocení jeho význam pro dělnictvo, zemědělce a živnostníky, a to jak dosavadního tak i pro nejbližší budoucnost, a o seznámení ciziny s tímto úspěšným svépomocným hnutím, jde při směru praktickém o řešení palčivých otázek zemědělských, zejména zemědělského provozovacího úvěru v souvislosti s celým zemědělským družstevnictvím, především ovšem se zemědělskými družstvy úvěrními. Při tom se dr. Dvořák neobmezuje toliko na poměry domácí, nýbrž přihlíží i k poměrům světovým, jež zná velmi dobře a z nichž při svém kritickém stanovisku dovede vytěžiti leccos prospěšného i pro domácí zemědělské usilování jakož i upozorniti, v čem máme po případě před cizinou určitý náskok ve svém domácím svépomocném podnikání.

Své družstevní credo vyjádřil dr. Dvořák ve vzorné a hutné studii „Družstevnictví“ v Československé Vlastivědě, která by si zasloužila samostatného vydání a co největšího rozšíření jakožto nejvhodnější úvod do studia družstevnictví. Družstva představují podle

autora vyhraněnou formu hospodářské demokracie, kterou se miliony širokých pracujících vrstev účastní na hospodářské správě pozoruhodné části národní výroby i obchodu. Čím více roste vlivem průmyslové koncentrace část národa, jež pracuje ve služebním nebo námezdním poměru — a nyní jest to již skoro polovice národa — a čím se více zesiluje odvislost malé i střední výroby zemědělské nebo řemeslné od velikých koncernů průmyslu a peněžnictví, tím více vystupuje do popředí význam družstevního podnikání, jež dává vyrůstí velkým podnikům, jejichž vlastníky jsou nejširší vrstvy zemědělců, živnostníků nebo dělníků a vůbec spotřebitelů a které působí pak výhradně ve prospěch širokých vrstev pracujícího lidu, upevňují jejich hospodářskou neodvislost a zvyšují hodnotu jejich práce, pozdvihují tak jejich hospodářské sebevědomí a tím také jejich pocit odpovědnosti, krátce představují hospodářskou samosprávu našeho drobného člověka. Hlavní znaky, kterými se družstvo liší od jiných soukromých podniků společností, jsou tyto: 1. Jde o podnik, jehož vlastníci, tedy podnikatelé, jsou zároveň zákazníci nebo zaměstnanci, t. j. prostřednictvím společného podniku ukojují ony potřeby své domácnosti nebo hospodářství, jež jsou předmětem podniku, na př. opatřují si družstvem úvěr, odebírají z něho provozovací potřeby pro své zemědělské hospodářství, svůj podnik živnostenský, obchodní, nebo předměty denní potřeby v domácnosti; prostřednictvím družstva odbývají produkty svého hospodářství nebo živností přímo nebo po zpracování, ukojují potřebu bydlení, chrání se proti riziku škod elementárních i ostatních společným pojištěním nebo nalézají v podniku své zaměstnání jako dělníci, zaměstnanci. Tento základní rys podniku má vliv na úpravu práv a povinností účastníků k podniku, určuje jejich vliv na vedení a kontrolu podniku i na způsob rozdělení hospodářských přebytků družstva, jež se důsledně děje nikoli podle účasti finanční (sumy podílů), nýbrž podle hospodářské účasti člena na družstvu, tedy na př. podle odebraného zboží, dodané suroviny nebo podle hodnoty dodané pracovní síly (mzdy). 2. Podnikem ad 1. uvedeného rázu sleduje družstvo cíle hospodářské a sociálně-politické, t. j. chce zlepšiti hospodářské a sociální postavení členů i všech příslušníků, kteří jsou v podobném nebo příbuzném postavení. Nespokojuje se proto zlepšením stavu na př. zakladatelů družstva, jednotlivců, nýbrž směřuje vědomě k zlepšení osudu příslušníků celé třídy společenské nebo příslušníků stejného odvětví výrobního či společenského. Jest proto počet členů zásadně neobmezen, přístup i podílová účast jest každému jednotlivci jsoucím v podobném postavení zásadně volná (rovněž ovšem vystoupení). Tak chce družstvo společným postupem výrobců (zemědělců, řemeslníků, obchodníků) zlepšiti a upevniti jejich hospodářské postavení, zmenšuje jejich odvislost od odběratelů jejich práce nebo dodavatelů surovin a potřeb a tím zesíliti sociální postavení celých těchto tříd společenských nebo organisováním spotřeby předmětů denní potřeby u vrstev městských konsumentů a vlastní výrobou těchto předmětů pro takto organisovanou potřebu zvýšiti reální kupní sílu konsumentů-členů. Na tomto úseku výroby podle organisované spotřeby chce pak konsumní družstevnictví změnití ze základu dosavadní řád nekontrolované výroby, pracující pro trh za účelem soukromého zisku, v takový hospodářský řád, kde se výroba děje s vyloučením bezpracného zisku, pouze za účelem krytí lidských potřeb. Poněvadž zlepšení hospodářského a sociálního postavení společným podnikáním jest pociťovanou potřebou hlavně malých a středních výrobců a osob jsoucích především v námezdném poměru, vidíme, že členstvo družstev náleží především vrstvám sociálně slabším, ač této formy užívají někdy i podnikatelé velcí; u těchto však jde spíše o právní přístupnost než o její sociální cíle.

Rychlý vzestup družstevních podniků jest podle autora jedním z nejdůležitějších zjevů národohospodářského vývoje století XIX. a doufejme ještě více století dvacátého. Zmíniv se stručně o základech dělnických družstev spotřebních a úvěrních družstev živnostenských a zemědělských upozorňuje dr. Dvořák, že dnes nemůžeme si vůbec mysliti zemědělskou výrobu evropskou bez družstevnictví; dnes je každému zjevno, že veliké dějinné zesílení vlivu širokých vrstev zemědělské demokracie ve střední i jiho-východní Evropě, jehož jsme svědky hlavně po válce, jest z velké části dílem denní, tiché práce statisíců družstev zemědělských, pomáhajících malému i střednímu zemědělci a vůbec obyvatelům vesnice, aby nejen svůj hospodářský, ale i politický osud vzali pevně do svých rukou a stali se namnoze pevným středem, o nějž se může stát opřítí s důvěrou. A po vzoru požehnané družstevní práce v Evropě zařizují zemědělci ve Spojených státech severoamerických družstevní nákup i prodej s tempem v pravdě americkým. Zemědělské družstevnictví přeformuje však i zastaralé hospodářské zřízení vesnice indické. „A svědčí o světovosti vládnoucího anglického národa v Indii, že je to právě vláda anglická, která toto hnutí podporuje, jsouc si dobře vědoma, že pracující vrstvy hospodářsky lépe situované jsou vždy spíše oporou pořádku a pokoje sociálního a státního než vrstvy vyděděných“, praví autor. Nejde jen o vesnici českou, německou, italskou; jde o vesnici evropskou, ba o vesnici vůbec. Stojíme tu před zjevem povahy mezinárodní, jejíž význam jest tím hlubší, že přesahuje pouhý rámec úpravy hospodářských vztahů vesnice. Neboť všude tam, kde působí pravé družstevní dílo, vidíme růsti něco více než prospívající podnik hospodářský: vidíme růsti velikou, vážnou opravdovost životní, seriosní pojmání závazků, schopnost přinášeti hmotné oběti ideji, mravní opravdovost, která se tím stává nejen nezbytným doprovodem, ale i předpokladem všech úspěchů družstevních. Nechtě si vzpomeneme na kterékoli hlasatele myšlenky družstevní nebo se zastavíme u kterékoli její vůdčí hlavy, vidíme vážné mravní zanícení, opravdovou snahu obracet veliký ryzí kov lásky k bližnímu v drobný peníz denního osvědčování tiché práce pro sousedy. Při družstevnictví nejde tedy jen o hmotu; jde o více: jde o mravní i duchový proud v obci družstevní, dnes již tak četné.

Družstevnictví prokázalo, pokračuje autor, že lze vhodným způsobem, vzešlým ze svobodného rozhodnutí jednotlivce, spojití zájem soukromý se zájmem celku, že lze ho zvláště použití k posílení zájmu celku na účelné výrobě a organisované spotřebě, že lze tak působiti hlavně na zvýšení výroby, zjednodušovati oběh hospodářských statků a uvolňovati tak hojně zbytečných sil, zaměstnaných dnes převodem statků, pro práce národohospodářsky produktivní. Totožnost vlastníka se zákazníkem jest velikým racionalisačním principem při vedení družstevních podniků vůbec. Není jím dosaženo pouze sledování všeobecných zájmů třídy, ale znamená též zjednodušení způsobu převodu statků od výrobce k spotřebiteli. Tímto organisačním principem odpadá přece mnoho výloh na agenty, reklamu, na vyhledávání dodavatelů nebo odběratelů. Tento princip jest však sledován družstvy všeobecně nejen v poměru k dodavatelům neb odběratelům, nýbrž ve veškerém provozu. Družstevnictví nesmí býti pojímáno snad jako nějaká podpurná, pomocná akce, kde možno si dovoliti sousedské vyřizování záležitostí, nevčasného účtování, méně svědomité kalkulace s každou změnou ceny dovozného, obalu atd.; zde musí naopak panovati co možná stejná nebo větší přesnost a přehled ve všech otázkách výroby i v odbytu než jak jsme dosavad tomu zvyklí právě u podniků soukromých. Družstevnictví, odstraňující v důsledku tohoto principu tisíce zbytečných sil a výloh při převodu statků, koná tudíž jen činnost, která je v soulase s dnešní dobou,

volající tak důtklivě po zlepšení výroby. Tato zásada platí ovšem pro družstevnictví samé a toto jest na místě pouze tam, kde vykonává tento národohospodářský úkol a nikoli tam, kde by se samo vsouvalo jako nový článek do výměny statků, neboť ani družstvo není samo o sobě účelem, nýbrž pouze prostředkem k hospodářskému a společenskému vzestupu vrstev pracujícího lidu. Tato zásada má podle autora veliký význam pro hospodárné použití pracovních sil u malých národů; tito, aby obstáli ve hmotné i kulturní soutěži s národy velkými, nemohou si dovoliti přepych nadpočet silné třídy, která se zabývá pouze převodem statků; u těchto národů je předem z důvodů existenčních důležité, aby v zaměstnáních neproduktivních bylo co nejméně sil, aby tak bylo uvolněno co nejvíce pracovníků pro vskutku tvořivé hmotné i duševní práce. Autor přiznává, že naše družstevnictví již mnoho vykonalo přes to, že není možno nazvati dnešní soustavu družstevní obce s velkým počtem svazů a s ještě větším počtem obchodních ústředí něčím zvláště ekonomickým; sluší však doufati, že v příštích letech půjdou i svazy družstev a jejich obchodní ústředí cestou účelného a rovnocenného sjednocování, aby zjednodušily a zlevnily náklady a prohloubily své výkony. K budování družstev nevedly však pouhé výhody hmotné a snaha po zvýšení hospodářské úrovně lidu. Není to služba zlatému teleti, nýbrž jest to namnoze nutná obrana proti nepříznivým tendencím, jak se jeví v moderním vývoji průmyslu a velkobchodu vůči zemědělství, živnostem a malému člověku vůbec.

Hlavní politický problém naší doby — utvrzení o zdokonalení lidovlády politické — má podle autora za předpoklad existenci silné a dokonalé lidovlády hospodářské, když ne ve všech odvětvích výroby, tedy aspoň ve hlavních. Velké nebezpečí pravé hospodářské lidovládě, a tím i politické, hrozí z novodobého vývoje průmyslu i obchodu, který směřuje vždy více k vládě několika málo četných skupin jedinců. Družstevní podniky zemědělců, živnostníků i dělníků, podporující i zakládající hospodářskou samostatnost svých členů, silně omezují vliv této hospodářské autokracie a jsou tak zároveň i zárukou nerušeného vývoje demokracie politické. „Hospodářská demokracie není v družstevnictví modní frází, nýbrž plnou skutečností.“ Podle správně vytušených intencí svých prvních zakladatelů nemají se družstva omeziti na určité, speciálně přesně omezené úkoly, nýbrž mají býti stálým zřídlem hospodářského i společenského pokroku. Ve všech vedoucích hlavách družstevnictví vůbec byla vždy jasná myšlenka, že družstevnictví má své oprávnění a možnost jen na půdě přemýšlivých a mravně opravdových jednotlivců i tříd. To, co spojuje všechny tyto horlivé družstevníky, jest základní mravní požadavek každého opravdového člověka po mravní dokonalosti, která pro družstevníky znamená namnoze praktické osvědčování velikého příkazu lidstva, lásky k bližnímu, jenž nenutí nikoho ke zbytečnému sebeobětování vlastní existence, nýbrž hledá uskutečnění této lásky k bližnímu starostí a prací o vlastní zajištění v rámci společného a družného postupu se spolubližními.

Podav stručný, ale přes to hutný nárys dějin družstevního hnutí u nás všímá si autor podrobněji jednotlivých družstevních skupin: skupiny úvěrních družstev městských podle vzoru Schulze-Delitzsche a skupiny družstev živnostenských (úvěrních i jiných), skupiny družstev zemědělských, skupiny družstev dělnických a skupiny družstev všeobecných, hlavně bytových. Upozorňuje, že občanské záložny se staly vedle spořitelen hlavními místy pro ukládání úspor širokých vrstev lidových, zvláště městských a že hlavní jejich význam tkví v činnosti úvěrové; poskytují úvěr nejrůznějšího rázu a formy nespokojující se pouze bezrizikovými úvěry, vybavenými pevně pupillární jistotou

záruk, nýbrž jdouce i nad tuto jistotu, pokud to hranice bezpečnosti dovoluje, zasahují svými drobnými úvěry do statisíců drobných živností a obchodů i hospodářství gážístů a sledující ostražitě a stále bděle průběh každého úvěru, přizpůsobující formy zajištění i způsob dohledu každému případu, pomáhají tak ke zdravému oběhu miliard úspor národních ve výrobní a obchodní činnosti v místě svého působení neb nevelkém jeho okruhu, a tím se staly jedním z hlavních pilířů naší celé soustavy finanční i národohospodářské. Družstevnictví živnostníků má všeobecně daleko víc obtíží než družstva zemědělců nebo konsumentů, přece však má i živnostenské družstevnictví mnohé možnosti dalšího rozvoje, jak o tom svědčí na př. skvělý přímo vývoj obchodníků a pekařů v Německu. Nejsilnější větví družstevní u nás je družstevnictví zemědělské, a to jak co do počtu podniků a jejich členů, tak i co do jejich finanční síly a rozvrhu hospodářské činnosti. Všechn vývoj zemědělského družstevnictví dál se úplně na základě vývoje kampeliček (reiffeisenek), které tvoří důležitou část peněžního systému, jak se vyvinul od druhé polovice XIX. století ve státech téměř celé Evropy, a při nichž jde nejen o levnost úvěru, nýbrž také o jeho přístupnost a snadnou a přesnou kontrolu. Po svém třicetiletém působení kampeličky úplně odstranily na venkově lichvu peněžní, opatřily zemědělcům i veškerému obyvatelstvu venkovskému levnou a příhodnou příležitost k ukládání úspor za naprosté bezpečnosti a úplné mobilnosti vkladů. Již svojí existencí a svojí propagační činností zvýšily zvláště mezi školní mládeží smysl pro spořivost. Ve velké většině případů přidržuje se české zemědělské družstevnictví podle autora zásady politické neutrality jako správné zásady pro hospodářskou činnosti. Z neúvěrných družstev zemědělských mají pro zemědělství největší význam družstva skladištní, mlékárny, družstva elektrárenská, pro zpeněžování dobytka atd. Jsou-li hlavním sloupem družstevnictví zemědělského kampeličky, jsou konsumní družstva vskutku osou celého hnutí družstevního mezi dělnictvem. Toto hnutí chce organisováním spotřeby ovládnouti výrobu i přechod statků a tak vlastně odstraniti soukromé vlastnictví a výrobu pro soukromý účel. Autor poukazuje na malý rozvoj družstev výrobních a pracovních, do nichž se skládaly veliké naděje, a vysvětluje to správně potížemi finančními a psychologickými, jichž jsou si také sami dělničtí družstevníci dobře vědomi.

Na základě rozboru domácího družstevnictví se stálým zřetelem k poměrům v cizině dospívá JUDr. Lad. Dvořák v uvedené studii k těmto závěrům: „Ačkoli má družstevní podnikání nepopiratelné až dosud úspěchy, přece si musí bedlivě všimati všech snah po pokroku hospodářském, aby jeho služba veřejnosti byla vskutku co nejdokonalější. Družstevní úspěchy jsou docíleny za volné konkurence s ostatním soukromým podnikáním; jsou proto nejlepším dokladem hospodářských prospěchů, jež přinášejí členstvu. Výhody, jež některá odvětví ve státní péči o družstevnictví požívají, nejsou toho rozsahu, aby snad vyložily tyto úspěchy. Zvláště nesluší přepínati význam výhod daňových, poněvadž podle berní reformy z r. 1927 jsou družstva vůbec osvobozena jen výjimkou (elektrárenská rozvodní) a všechna ostatní jsou podrobena dani, a to pokud se omezují na členy 2⁰/₀₀ ze závodních podílů, což se s přírážkami rovná celkem všeobecné výdělkové dani v jich nižších stupních. . . Zjednodušení aparátu družstevního spojením ve větší celky jest linií dalšího postupu družstevní svépomoci u nás . . . Družstevnictví se namnoze vytýká, že se některé jeho složky příliš opírají o politické strany a že stranický duch je pak příčinou, že mnohdy i v malém místě jest více družstev téže kategorie, což není nakonec na prospěch členstvu všech družstev. Nesmí se při tom zapomínati, že hnutí družstevní, jako hnutí s vysloveným cílem sociálního povznesení širo-

kých vrstev, jde složením svého členstva ve stejné linii s jeho požadavky sociálními i v oblasti politické. Leč bylo by oslabováním budoucího vývoje té které družstevní větve, jestliže by měla být pouze odvislou součástí strany politické a pouze podle těchto zřetelů organisována . . . Družstevnictví ovšem nikdy není pouhý obchod. Chce být službou členstvu i veřejnosti. K tomu je třeba také jiného vztahu členstva k družstvu než čistě obchodního. Proto všechna odvětví družstevnictví věnují tolik péče výchově členstva i činovníků přednáškami, tiskem, zvláštními kursy, školami družstevními. I když se u nás dosti na tomto poli vykonalo, jest to celkem nepatrné proti velkolepému úsilí paedagogickému a kulturnímu, jež vyvinují na př. družstva anglická. I naše družstevnictví musí se dáti více tímto směrem, poněvadž další zvyšování mravní i duchové úrovně širokých vrstev jest předpokladem dalších úspěchů družstevní svépomoci. Družstevníci, i když se starají o hmotu, přece nezapomínají, že světem vládne nakonec přes všechny materialismus, přes všechnu mechanisaci i úspěchy techniky, přes všechnu váhu hmoty, přece jen myšlenka, nezapomínající, že trvalé zlepšení hmotného i společenského stavu nejširších vrstev pracujících jest možné jen jejich vyšším životem duchovním a mravním.“

Co jen stručně naznačil v právě zmíněné studii o zemědělském družstevnictví, rozvedl autor podrobně v publikacích „Zemědělské družstevnictví v republice Čsl.“ a „Výsledky práce některých skupin hospodářských družstev“, z nichž první vyšla v „Encyklopédie Tchecoslovaque, collection publié sous la direction de Oscar Butter et Bohuslav Ruml“ o hospodářském, sociálním a kulturním životě v Československu, nákladem ministerstva zahraničních věcí Československé republiky. Je to pečlivá historie zemědělského družstevnictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v obdobích: před zrušením poddanského poměru, od r. 1848 do r. 1873, od r. 1873 do r. 1895, od r. 1895 do r. 1918, od r. 1918 až na naše dny s rozbořem nynějšího stavu zemědělského družstevnictví (družstva úvěrní, nákupní a prodejní, družstva výrobní a pomocná) na základě podrobných statických dat a nástin historie družstevnictví zemědělského na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. K těmto hlavním kapitolám je připojena kapitola „Družstva a stát“, rozbor celkových dat a pro cizince nezbytná kapitola o právní a organizační struktuře družstev v zemích historických, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Autor poukazuje na to, že ani stát ani samosprávné celky nechovaly se odmítavě k družstevnímu podnikání a že ani samy družstevní svazy zemědělské nestály na stanovisku, jež by příkře jakoukoliv podporu veřejnou odmítalo. Tak se stalo, že stát i země přispívaly různým způsobem ku podpoře ruchu družstevního. Zřizování družstev výrobních i odbytových podporoval stát i země hlavně subvencemi na investice nebo bezúročnými zápůjčkami, vedle toho uděleny byly i podpory in natura (čistící stroje na semena pro skladištní družstva, stroje do mlékáren a j.). Určité podpory, namnoze i roční příspěvky povoloval stát i země svazům družstev, umožňuje jim tak jmenovitě prováděti nákladnou jinak činnost revisní. Správně upozorňuje autor, že i na Slovensku a na Podkarpatské Rusi stanou se úvěrní družstva, stejně jako je tomu již v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, průběhem několika let hlavním pilířem družstevnictví zemědělského a levným úvěrem osvobodí i malého zemědělce od závislosti, ve které dosud byl od obchodníka obilím i koloniálním zbožím. Tato úvěrní družstva dodávají budou zemědělci též zemědělské potřeby ve větším měřítku než dosud a tím rozšíří známost hlavně umělých hnojiv a přispějí tak značně ku zvýšení výnosnosti slovenské půdy. Druhá publikace se pokouší dáti přesnou odpověď na naléhavou otázku, koná-li družstevnictví své úkoly co nejhos-

podárněji, snese-li srovnání s jinými druhy podnikání; neboť tvrzení o vyšší národohospodářské účelnosti musí družstevní forma podnikání také dle reality fakt dokázati. Autor zjišťuje statisticky výkonnost družstev peněžních, nákupních a prodejních a družstev mlékařských. Pokud jde o úrokové rozpětí a náklady úvěrních družstev v Československu, Švýcarsku, Dánsku, Švédsku, Německu, Rakousku, Maďarsku, Polsku, Bulharsku a Finsku, možno vzíti podle dr. Dvořáka za prokázáno, že peněžní systém československý značně se blíží vyspělému a hospodárně pracujícím typu peněžnictví západní Evropy. „Z údajů, které jsem pak o činnosti úvěrních družstev zemědělských a jiných peněžních ústavů předvedl, vychází najevo, že ve většině států tyto ústavy poskytují zemědělským střádalům i dlužníkům faktické výhody, uzpůsobené ovšem peněžní situaci, jež v každém státu je rozdílnou. Hlavnímu svému poslání, poskytovati zemědělství levný úvěr provozovací, zůstaly tyto ústavy, jak zde doloženo, věrny a nemůže jejich služba v tomto směru jinými druhy ústavů platně býti vůbec nahrazena. Jest ovšem třeba, aby i tento systém hleděl na příště svoji službu uspořádati co nejekonomičtěji, jak toho snížena hladina důchodů zemědělského obyvatelstva sama sebou nyní vyžaduje“ (str. 39). Srovnávacím šetřením o družstvech nákupních a prodejních jakož i o družstvech mlékařských dochází autor k závěru, že družstevní systém snaží se zatížití zemědělský výrobek, zemědělské potřeby na cestě od výrobce ke konsumentovi co nejméně a že tak činí ve srovnání s jinými formami co nejúspěšněji. Všechny tři uvedené druhy družstev pracují tudíž tak, aby přinesly co nejvíce užítku svým členům dodavatelům, nebo odběratelům, nebo dlužníkům a aby, pracující pod vlivem konkurence s podniky jinými, mohly opět uspokojiti své zákazníky nečleny rovněž co nejkulantněji. Dosahují obého úspěšnou organizací vnitřní, malými náklady osobní i věcné reže a zároveň intensivním propracováním svého obvodu, aby zvýšením obratu i snížily náklady na jednotku vyrobeného nebo prodaného zboží, nebo v poměru ke spravovanému jmění. „Má-li míti družstevnictví možnost prováděti tuto analysu ekonomičnosti svého provozu, musí vedle jiných prostředků pomáhati si také srovnáváním výsledků z podniků podobných. Skoro na celém světě proto družstevnictví nečiní tajnosti z docílených výsledků a publikuje tyto v obšírných zprávách a statistikách . . . Sluší proto tím spíše očekávati, že družstevnictví i v tomto oboru dále bude pečovati o zdokonalení a detailní propracování služby statistické, pokud možno na základech, připouštějících srovnatelnost dat“ (str. 54).

Pokud jde o řešení praktických otázek zemědělství, zasluhuje pozornosti především autorova studie „Hospodářský a finanční vývoj dneška a naše zemědělství“, v níž jest podána výstižná charakteristika mezinárodních zjevů hospodářských a mezinárodních věcí finančních a jež jest uzavřena kapitolou o naší měně, poměrech našeho peněžnictví a úrokové míře. Vycházejí ze známé skutečnosti, že nejenom průmysl, nýbrž i meziobchod sleduje promyšleně snahy koncentrační, aby si tak bez velké námahy učinily poplatnými široké kruhy odběratelů celého státu, ba celých kontinentů, upozorňuje, že nejúčinnější ochranou proti těmto snahám jest, pokud jde o zemědělství, aby zemědělci pro to, co kupují, i pro to, co prodávají, pokud je to jen trochu v lidských možnostech, utvořili nejen družstva místní, nýbrž i aby byla dobudována jednotně vedená nákupní i výrobní ústředí v jednotlivých státech a aby v příbuzných otázkách při své organizaci v jednotlivých státech postupovala jednotně. Dnešní snahy o kartelovací jsou podle autora proto zjevem zásadní důležitosti, že dle všech známek je to nej důležitější cesta pro evropské hospodářství z nynějšího rozvratu a chudoby, do níž

upadla Evropa světovou válkou. Pokud jde o všeobecné snahy racionalizační a normalizační, musí jim věnovat neustálou a zvýšenou pozornost i zemědělské družstevní podniky. Z těch mají prozatím největší úspornost ve své správě a největší prospěšnost pro vkladatele i dlužníky kampeličky, o nichž i s hlediska nejpřísnější racionalisace sluší míti za prokázáno, že jsou jimi finanční potřeby zemědělství zemí českých nejlépe obstarány. Pokud jde o zemědělství moravské a slezské, nutno proměnit kontribuční fondy moravské a slezské v řádně vybudované finanční ústavy, které by pak byly s to prokazovati mu další platné služby vedle kampeliček a rolnických záložen, zemědělství slovenskému a v Podkarpatské Rusi pak je možno pomoci k levnému úvěru provozovacímu, jehož nedostatkem dnes značně trpí, jen rychlým oživením úvěrních družstev a zajištěním správného fungování svazů revisních a jejich ústředních pokladen. Nutno ovšem zdokonaliti organizační formu a provoz i všech ostatních družstev, při čemž veškerá snaha o zdokonalování výroby a obchodu musí vlastně začínati snahami o to, jak vychovati, vycvičiti a udržovati dokonalé vedoucí síly v družstevních podnicích. Při tom se nesmí zapomínat, že „každé družstvo má býti pramenem čisté, zdravé, plodné myšlenky vedoucí své okolí ku vyššímu způsobu životnímu“ (str. 46). Ve studii „Zkoumání o některých příčinách zemědělské krise“ dochází autor k závěru, že pokles hladiny cenové, konstatovaný jak u zemědělských plodin tak i u surovin a polotovarů průmyslových, nutno považovati za tendenci rázu trvalého, a že dle toho je třeba v určité době starati se o to, aby se náklady výroby zemědělské přizpůsobily snížené úrovni cenové (ceny zemědělských potřeb, povinnosti zemědělské výroby vůči státu, sociální břemena i sazby úrokové); že snížený kalkulační prostor zemědělce nutno rozšířiti družstevní cestou za účelem hospodárného opatření potřeb i za účelem výhodného zpeněžení produktů pokud možno posledního konsumentu; že jest žádoucí, aby činnost odbytových i nákupních organizací byla v co nejužším spojení s organizacemi a institucemi obstarávajícími zemědělské poradenství. „Organisace družstevní místně decentralisovaná a odborně sjednocená v celky národní a státní může býti zemědělské výrobě aspoň částečnou náhradou za výhody, které skytá průmyslu jeho sjednocení podniků ve svazech národních i mezinárodních na trzích jednotně postupujících. Nejde při tom jen o postupnou regulaci výroby v poměru ku spotřebě a zásobování trhu podle potřeb doby, nýbrž jde tu také o umožnění vědeckých prací, výzkumů, jež daly některým průmyslům a zemím netušené možnosti dalšího rozvoje . . . Potřeba regulovati zemědělskou výrobu, usměrniti ji podle potřeb konsumenta a současně potřeba snižování výrobních nákladů může býti, soudím, platně podporována jednotným a úsporným vybudováním organisace družstevní“ (str. 16).

Velmi důležitou jest otázka zemědělského úvěru provozovacího, kterou lze sledovat jako červenou nit téměř ve všech pracích autorových. Ve spisu „Zemědělský úvěr provozovací“ probírá ji s hlediska výhradně domácího, v obsáhlé studii „Některé problémy zemědělského úvěru provozovacího“ zabývá se jí s hlediska světového. Rozbírání hlavních podmínky tohoto úvěru, seznamuje čtenáře s jeho systémy (svépomocným a systémem pomoci státní — systém německý, francouzský, americký), věnuje samostatnou kapitolu úvěru mobilárnímu a dospívá k tomuto závěru: 1. Úvěr provozovací zaujímá dnes důležitější místo v organisaci zemědělského podnikání než před válkou. 2. Opatřiti dostatečné a levné zdroje, této vzrostlé potřebě úměrné, vyžaduje namnoze nové způsoby organisace tohoto úvěru a jeho instrumentů. 3. Při tom stále nejúčinnější a nejhospodárnější se jeví soustava Raiffeisenova, opírající se o pevné ústředí, poněvadž jen touto

cestou bez obětí poplatnictva obdrží zemědělství nejlevnější úvěr a ve vhodné a přístupné formě bez drahých předpisů formálních a bez ztráty času. Předpokladem úspěchu i této soustavy jeví se ovšem obecná stabilita poměrů hospodářských a zvláště též stabilita měny a důvěry v ni. Rostoucí úkoly prodejních a výrobních organizací zemědělských vyžadují však namnoze zvláštních úvěrových opatření. 4. Mnohé státy učinily zemědělský úvěr provozovací předmětem své velkorysé péče s výsledky ovšem různými. Určující vliv na výsledky ty mají však spíše vnější národohospodářské poměry v zemi, než struktura organizace sama. 5. Rozvrat rentability zemědělského podnikání staví do popředí v nynější době otázku zadlužení zemědělského daleko vážněji, než byla před 40 lety. „Má-li přechod národního hospodářství do soustavy nižší hladiny cenové býti proveden bez vážnějších otřesů, bude třeba náležitě veřejné péče o oddlužení, i když základ jeho musí býti proveden individuálně od dlužníka ku věřiteli v rámci úsilovné soustavné péče státu i peněžnictví o trvalejší pokles úrokové míry. Hlavním však předpokladem ozdravení zemědělského a celého národního hospodářství zůstává stále znovudosažení ztracené rentability zemědělství (str. 77).

A. Klimt.

Dr. EMIL HEMMERSAM: DAS GENOSSENSCHAFTSWESEN DER DÄNISCHEN BAUERN. Vyšlo ve sbírce „Beiträge zur Genossenschaftskunde“. Schriften des Seminars für Genossenschaftswesen an der Universität Halle-Wittenberg, herausgegeben von Professor Georg Jahn. Heft 1. Hans Buske, Verlag, Leipzig, 1934. Stran VII + 139 za 50 Kč.

Malé Dánsko poutá k sobě od několika desetiletí zvýšenou pozornost hlavně zemědělského obyvatelstva ostatních zemí, jemuž je zdrojem vítaného a vydatného poučení, a to jak pokud jde o organizaci vysokého lidového školství tak zejména pokud jde o družstevní podnikání založené na ideji vzájemné pomoci. Vysoké lidové školství v Dánsku odlišuje se prospěšně od obdobného typu škol v jiných zemích tím, že není jeho cílem napěchovati do hlav žactva co nejvíce nejrozmanitějších vědomostí, nýbrž naopak nabádati je k samostatnému přemýšlení a podněcovati je k chápání souvislosti světového dění. Mimo to pětíměsíční soužití na škole má vyvolati v žactvu silný cit pospolitostní, jenž je pak zdrojem zvláštní svérázné morálky, mravnosti sociální, která zase má v hospodářském ohledu největší význam pro zdárný vývoj a rozvoj dánského družstevního hnutí, a to od jeho prvních počátků až do dneška, jak je vidno i ze vzorné monografie Hemmersamovy.

Autor, jenž zná Dánsko dokonale z autopsie a dobře ovládá příslušnou odbornou literaturu, věnoval úvodní kapitulu své svědomité a s láskou psané knihy všeobecné charakteristice Dánska (poloha, klimatické poměry, rozdělení půdy a obyvatelstva, zemědělské hospodářství, vzdělání atd.), v dalších pak pojednává podrobně o družstvech spotřebních, nákupních (družstevní nákup krmiv, hnojiv, uhlí, družstevní výroba cementu), máslašských, prodejních (družstevní jatky, družstva zabývající se vývozem živého dobytka a družstva organizující vývoz vajec), o drobnějších družstevních organizacích a o družstevních svazech; samostatnou kapitolu věnuje družstevní bance. Při tom si všímá vždy historie toho kterého druhu družstevního podnikání, jeho vnitřní organizace a národohospodářského významu a neopemene upozorniti ani na překážky, jež se mu stávaly v cestu a jejichž překonání vyžadovalo často značného úsilí a nemalé obětavosti těch, kdož byli jeho nenáročnými a nadšenými průkopníky. Byly-li podnětem k zakládání spotřebních družstev sociální bědy, dala popud k budování družstev zemědělských